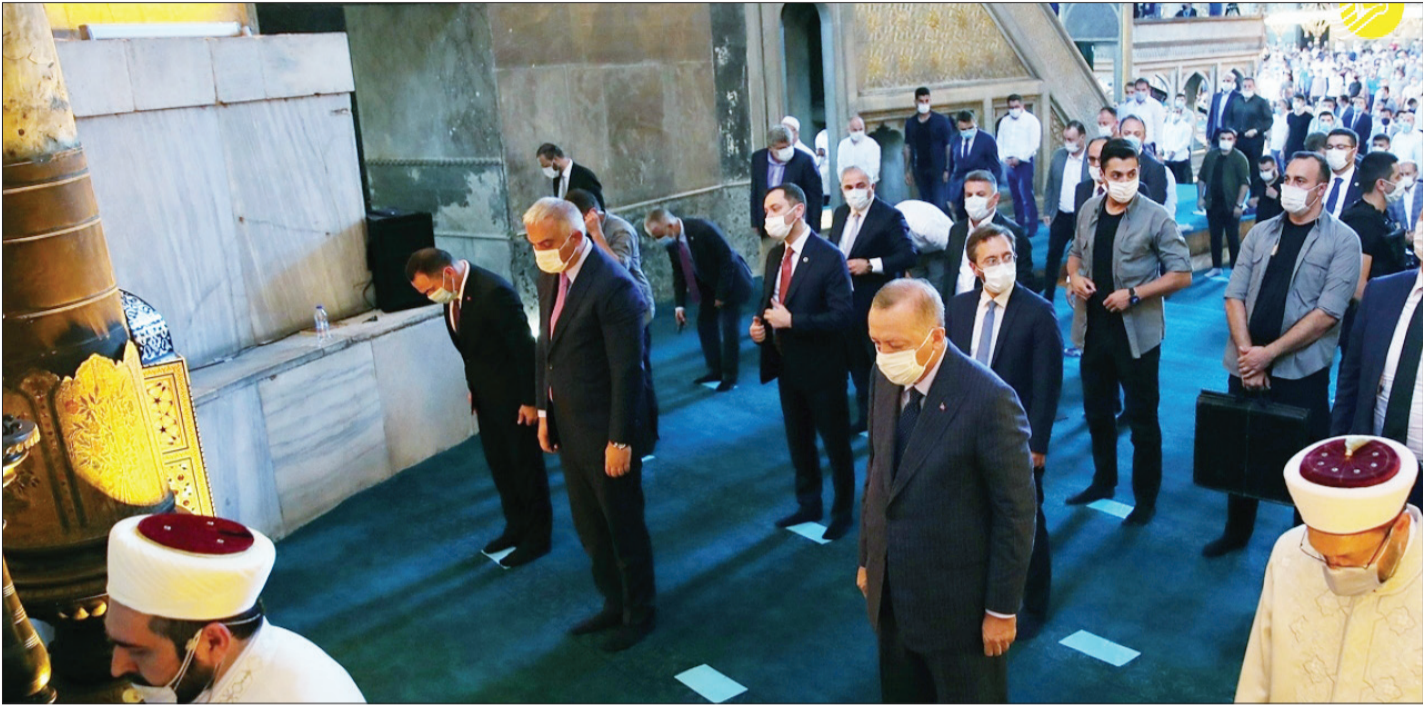

رجب طیب اردوغان رئیس جمهور ترکیه با دستور تغییر کاربری دومین موزه به مسجد، به دنبال بازگشت به عصر عثمانی است

احیای تمدن از مسجد

محمدرضا راشد، سرکنسول اسبق ایران در استانبول در گفت و گو با «فرهیختگان»: اردوغان از الحاق ترکیه به اتحادیه اروپا ناامید است

سیدمهدی طالبی
روزنامه‌نگار

در کمتر از دو ماه، رجب طیب اردوغان، رئیس جمهور ترکیه، با استناد به حکم دادگاه عالی این کشور، دستور تغییر کاربری دومین بنای تاریخی این کشور از موزه به مسجد را صادر کرد. فرمان اردوغان برای تغییر کاربری بنای تاریخی «کاربه» از موزه و انبار به مسجد، روز جمعه در روزنامه رسمی ترکیه منتشر شد تا روند اجرایی شدن آن آغاز شود. این بنای تاریخی که در جنوب شرق بخش اروپایی استانبول واقع شده، در قرن ششم میلادی و در دوره امپراتوری بیزانس، به عنوان یک کلیسای مسیحیت شرق ساخته و با نام «خورا» شناخته شد. اما پس از فتح استانبول به دست امپراتوری عثمانی، عتیق علی پاشا، وزیر اعظم سلطان بایزید دوم در قرن شانزدهم میلادی دستور داد تا این کلیسا به مسجد تبدیل شود. سه قرن بعد در آگوست ۱۹۴۵، هیات دولت ترکیه تصمیم گرفت این مسجد را به وزارت آموزش و پرورش واگذار کند تا از آن به عنوان موزه و انبار استفاده شود. این حکم، نوامبر سال گذشته در عالی ترین دادگاه اداری ترکیه لغو شد و اکنون با فرمان اردوغان، مقدمات تبدیل آن به مسجد در دستور کار قرار گرفت. این دومین فرمانی است که اردوغان در کمتر از دو ماه گذشته برای تغییر کاربری بناهای تاریخی به مسجد، امضا می کند. او نزدیک به هفت هفته قبل، با استناد به حکم دادگاه عالی این کشور، در فرمانی موزه ایاصوفیه را تبدیل به مسجد کرد. ایاصوفیه همان کلیسایی است که سلطان محمد فاتح در سال ۱۴۵۳ پس از فتح قسطنطنیه پایتخت باستانی امپراتوری روم شرقی، نخستین بار برای نماز جمعه را در این مکان که تبدیل به سمبل فتحش شده بود، اقامه کرد. ۵۶۷ سال پس از این فتح و ۸۶ سال پس از مصوبه هیات دولت برای تبدیل این مکان به موزه، اردوغان با کمک دادگاه عالی، این بنای تاریخی را یکبار دیگر به مسجد تبدیل کرد. دادگاه ترکیه در حکم خود آورده بود که استفاده از آن [ایاصوفیه] به عنوان هرمانی جز مسجد قانونا مجاز نیست. رئیس جمهور ترکیه، ۲۹ مه ۲۰۲۰ در مراسم گرامیداشت یادشود و هفتمین سالگرد فتح استانبول، به صورت مجازی در این مراسم که سوره فتح قرائت شد، شرکت کرد. چند هفته بعد با تغییر کاربری این مکان، واقیعت قرائت این سوره فتح در موزه ایاصوفیه مشخص شد. رجب طیب اردوغان ماه گذشته یک روز پیش از آنکه پس از چند دهه نخستین نماز جمعه در این مسجد برگزار شود، از این مکان بازدید کرد. او روز جمعه به همراه جمعی از وزرای ارشد برای اقامه نماز به ایاصوفیه رفت و از بازشدن «زنجیره اسارت» ایاصوفیه سخن گفت.

بازگشت به تمدن اسلامی

اقدام ترکیه در تغییر کاربری دو موزه و تداوم آن، حامل چندین پیام بود که یکی از آنها میل تمدن‌ها و قدرت‌های تاریخی به ظهور مجدد است. هند، ایران و ترکیه از جمله کشورهای هستند که تلاش می کنند به دوران شکوه خود بازگردند اما در این میان، هیچ کدام از این کشورها به اندازه ترکیه وارد بازی های بزرگ نشده اند. ترکیه قصد دارد با مینا قرار دادن دوران پرشکوه تمدن عثمانی و عملکرد این امپراتوری به عنوان استوانه اسلام، نقشی همانند این حکومت را برای خود ایجاد کند. مقامات آنکارا حتی در بعد نفوذ جغرافیایی نیز وارد مناطقی می شوند که عثمانی در آنها به صورت تاریخی حضور داشته است.

به جز حوزه جغرافیایی مقامات حزب عدالت و توسعه رهبری رجب طیب اردوغان رئیس جمهور ترکیه وارد حوزه های ادراکی امپراتوری عثمانی نیز شده اند و قصد دارند با انجام اقداماتی نمادین ادراک پیشین جهان اسلام از عثمانی به مثابه رهبر جهان اسلام را درباره ترکیه احیا کنند. یکی از این اقدامات، تغییر کاربری مجدد بنای ایاصوفیه و خورا است. ایاصوفیه برای مدتی نزدیک به هزارسال کلیسای مسیحیان بوده است تا آنکه سلطان محمد فاتح در سال ۱۴۵۳ پس از فتح قسطنطنیه آن را

با مسجد تبدیل کرد. با سقوط امپراتوری ترکیه، آتاتورک رهبر لائیک ترکیه مدرن در سال ۱۹۳۴ دستور داد تا این بنا به موزه تبدیل شود. ترکیه پس از ۸۶ سال در ۲۰ تیرماه ۹۹ با حکم دیوان عالی کشور و با دستور رجب طیب اردوغان با تغییر کاربری این بنا، آن را مجدداً به مسجد تبدیل کرد. دستوری که با واکنش بسیار شدید محافل سیاسی و مذهبی جهان مسیحیت از اروپا تا آمریکا روبرو شد. هرچند کشورهای مسیحی، تلاش کردند نگرانی خود را در پس تعمیق شکاف‌های مذهبی پنهان کنند اما مشخص است که واژه آنها برگرفته از برداشت تمدنی جهان مسیحیت از تبدیل موزه ایاصوفیه به مسجد است؛ برداشتی که با توجه به مسائل تاریخی مساله‌ای بزرگ در روابط دو تمدن اسلامی و مسیحی است. با وجود واکنش بعضاً تند مسیحیان، اما در جهان اسلام این اقدام آن گونه که شایسته بود مورد توجه و بررسی قرار نگرفت و از اقدام اردوغان به دلیل رقابت‌های سیاسی استقبال چندانی نشد. در میان کشورهای مسلمان تنها ایران، قطر و فلسطین از این اقدام استقبال کردند. عمان هم در سطح مفتی به این رخداد واکنش نشان داد و آن را تبریک گفت. سایر کشورهای عربی و اسلامی به ویژه عربستان و امارات از واکنش به این اقدام خودداری کردند، چراکه بیشتر آنها بیش از هر چیز نگران تبدیل شدن مجدد ترکیه به رهبریت جهان اهل سنت هستند. برای بررسی اقدام ترکیه در تغییر کاربری بنای ایاصوفیه و خورا با محمدرضا راشد، سرکنسول اسبق ایران در استانبول و ارض روم گفت‌وگو کرده‌ایم. راشد معتقد است جدا از اثرات داخلی این اقدام، اردوغان از عضویت ترکیه در اتحادیه اروپا نیز ناامید شده که دست به چنین کاری زده است. متن این گفت‌وگو را در ادامه می‌خوانید.

با تغییر کاربری ایاصوفیه از موزه به مسجد، با واکنش های تندی از کشورهای اروپایی به ویژه یونان نسبت به این مسئله مواجه شدید. تاثیر احیای مجدد بناهای تاریخی به مسجد چیست؟

بنای ایاصوفیه پس از گذشت ۸۶ سال از حالت موزه خارج شده و به مسجد تبدیل شد. مرحوم نجم‌الدین اربکان نخست‌وزیر اسبق ترکیه اولین مقام ترکیه‌ای بود که تبدیل بنای ایاصوفیه از موزه به مسجد را مطرح کرد. وی در سخنانی به مردم گفته بود: «برای گردمایی در ایاصوفیه همه شما را به خدا می‌سپارم.» اردوغان در سال ۱۹۹۴ زمانی که شهردار استانبول بود در مصاحبه‌ای با مجله «المجتمع» گفته بود: «ایاصوفیا روزی برای عبادت مسلمانان بازگشایی خواهد شد.» بعدها بعضی از مسئولان، تبدیل ایاصوفیه به مسجد را از او مطالبه کردند اما وی در جواب آنها گفته بود: «مسجد سلطان احمد که روبروی ایاصوفیه است هنوز خالی است، چه نیازی به ایاصوفیه است؟» البته قبل از تغییر کاربری ایاصوفیه بخشی از این بنا مسجد بود و مردم مسلمان در آن اقامه نماز

منجر خواهد شد. به تازگی آدام کینزینگر، مایکل مک کول از نمایندگان حزب جمهوریخواه و ایگیل اسپنبرگر نماینده حزب دموکرات لایحه‌ای را به منظور تحریم ترکیه به مجلس نمایندگان ارائه داده‌اند. وزیر امور خارجه فرانسه نیز اعلام کرده قرار است نشست وزیران خارجه اتحادیه اروپا درباره حفاری های ترکیه در منطقه اقتصادی دریایی قبرس برگزار شود. لودریان تأکید کرده امکان اعمال تحریم‌های دیگری علیه ترکیه وجود دارد.

ترکیه از احیای مجدد مسجد ایاصوفیه چه اهدافی را دنبال می کند؟ آیا اقدامی مرتبط با فضای داخلی ترکیه بود یا ریشه در مسائل خارجی دارد؟ چه افرادی پشت این ایده بودند؟

شیوع بیماری کرونا به اقتصاد ترکیه صدمه جدی وارد کرده است. این کشور سالانه حدود ۳۴ میلیارد دلار از صنعت گردشگری درآمد دارد که امسال تحقق این رقم برای ترکیه بعید به نظر می‌رسد. ترکیه در دوسال گذشته حدود ۱۰۰ میلیارد دلار برای تثبیت لیره ترک در مقابل ارزهای خارجی گسترده بود که سازمان دیانت ترکیه ضمن حذف سخنان علی ارباش از سایت سازمان دیانت در جهت توجیه سخنان جنجالی او مطالبی را منتشر کردند. برخی مقامات ترکیه نیز به دنبال این سخنان، احترام به آتاترک را بخش جدایی‌ناپذیر جمهوری ترکیه اعلام کردند. در واقع رئیس سازمان دیانت لرنه به آتاتورک اهمیت بازگشایی مسجد ایاصوفیه را زیر سوال برد و جامعه ترکیه را دو قطبی کرد.

اروپا از این اقدام انتقاد کرده. این قاره چه واکنشی می تواند از خود نشان دهد؟

فرانسس رهبر کاتولیک‌های جهان در موعظه هفتگی خود در میدان سنت پیتر در واتیکان گفت فکر من پیش استانبول و ایاصوفیه است و به شدت احساس درد می‌کنم. دنیای غرب و مسیحیت یکپارچه با تغییر کاربری ایاصوفیه مخالفت کرده و خواستار بازگشت کاربری آن به موزه شده‌اند. اردوغان نیز تمامی این اعتراضات را به سخره گرفته و گفت هرگاه واتیکان به موزه تبدیل شود ایاصوفیه نیز موزه می‌شود. وی تغییر کاربری ایاصوفیه را مقدمه راهی قدس شریف اعلام کرده است. اردوغان با تبدیل بنای ایاصوفیه - که در دوران امپراتوری روم کلیسا بوده است- به مسجد نشان داد از الحاق ترکیه به اتحادیه اروپا کاملاً ناامید شده است. بعد از بازگشایی مسجد ایاصوفیه شاهد صفت‌بندی کشورهای اروپایی در مقابل ترکیه در دریای مدیترانه و دریای اژه هستیم. امانوئل مکرون، رئیس‌جمهور فرانسه ضمن حمایت از یونان در مناقشه بهره‌برداری از منابع طبیعی دریای مدیترانه از ترکیه خواسته است عملیات اکتشاف نفت و گاز در شرق مدیترانه را متوقف کند. میتسوتاکیس، نخست‌وزیر یونان نیز از اتحادیه اروپا خواسته است تا نشست فوری وزرای امور خارجه برای حل و فصل مناقشات آن- آنکارا را برگزار کند. وی با ارسال نامه‌ای به سران اتحادیه اروپا هشدار داده تحرکات ترکیه علیه یونان به بحرانی میان ترکیه و اروپا

لفظی او با شیمون پترز، رئیس سابق رژیم صهیونیستی در اجلاس داووس در سال ۱۳۸۷ بازتاب جهانی خواهد داشت. اردوغان در این نشست رژیم صهیونیستی را به کودک‌کشی در غزه متهم کرده و به قهرمان جهان اسلام تبدیل شد.

جریان اخوان پس از حضور کوتاه مدتی در قدرت کشور مصر شکست سختی خورد. با این حال این جریان در ترکیه قدرت خود را به مدت دو دهه ادامه داده و پویایی‌اش را در اجرای برنامه و ایده‌های گوناگون نیز اثبات کرده است. دست‌زدن اردوغان به اقداماتی تمدنی که تقویت‌کننده دو جایگاه اسلام‌گرای- ملی‌گرای ترکیه هستند، نشان‌دهنده هوشمندی و جسارت بالای وی و تیمش است. اقدامی مانند احیای مساجد حتی می‌تواند نقشی در نزدیکی تفکرات اسلام‌گرایانه و ملی‌گرایانه ترکیه داشته باشد. با این شرایط آیا می‌توان گفت اخوان در ترکیه به مرحله تثبیت رسیده است؟

سازمان ملی گوروش (دیدگاه ملی) که در اوایل دهه هفتاد میلادی توسط نجم‌الدین اربکان در آلمان شکل گرفت به دنبال برقراری جامعه جهانی با قوانین اسلامی و غلبه بر لائیسیتیه بود. اربکان بعدها با تاسیس حزب «سلامت ملی» و «حزب فاه» در سال ۱۹۹۶ به قدرت رسید که عبدالله گل رئیس‌جمهور سابق ترکیه و رجب طیب اردوغان در دولت اربکان به وزارت و شهرداری استانبول نائل شدند و در کنار مراد و مرشد خود یعنی اربکان با اصول حکمرانی آشنا شدند. حزب فاه با کودتای مدرن ۱۹۹۷ تعطیل شده و اربکان محکوم به حبس خانگی شد و پس از آن حزب «فضیلت» تاسیس شد که موفقیت چندانی نداشت. در سال ۲۰۰۱ جمعی از شاگردان اربکان مانند رجب طیب اردوغان، عبدالله گل، بلند آرینج، علی باباجان، حیاتی یازجی و... از حزب فضیلت جدا شده و حزب عدالت و توسعه را تشکیل دادند که هنوز هم در اقتدار است. مبارزه با فساد و آثار فرهنگ غربی و اشتیاق به اسلام و خدمت صادقانه مقامات حزب فاه (در حکومت حدود یک‌ساله) به مردم، به تدریج رویکرد مردم ترکیه را به احزاب اسلام‌گرا تغییر داد. اردوغان وقتی شهردار کلانشهر استانبول شد، فرصت طلایی برای ابراز توانمندی‌های خود به دست آورد و با خدمت شبانه‌روزی بسیاری از مشکلات انباشته این شهر بزرگ ۱۰ میلیونی را سر و سامان داد و در میان مردم به شخصیت قدرتمند و عمل‌گرا شهرت یافت و سپس به نمایندگی مجلس و نخست‌وزیری ارتقا یافت.

اقدامات دولت ترکیه و به ویژه تغییر کاربری دو بنای تاریخی، نشان می‌دهد اردوغان در حال تلاش برای تبدیل ترکیه به قطب جهان اهل سنت است. همکاری های ترکیه و قطر در حمایت از اخوان المسلمین به عنوان ریشه دارترین جریان اهل سنت در کنار این احتمال که اندیشه‌های این گروه در پشت تغییر کاربری بناها وجود داشته، این سوال را پیش می‌آورد که آیا ایران می‌تواند از دریچه اخوان با اهل سنت ارتباط ویژه تری برقرار کند؟ آیا جریان اخوانی با توجه به حوادث چندساله منطقه آمادگی تعامل با ایران را دارند؟

جمهوری اسلامی ایران در طول ۴۱ سال گذشته ثابت کرده خواهان رابطه دوستانه و مسالمت‌آمیز با کشورهای همسایه با هر جریان مذهبی است. امروز در همسایگی ایران کشورهای متعددی همچون ترکیه، پاکستان، افغانستان، ترکمنستان، ارمنستان، آذربایجان، عراق و کشورهای حوزه خلیج فارس با عقاید و مذاهب گوناگونی وجود دارند که ما با همه آنها رابطه خوبی داریم. اینکه مردم کشوری از حزب خاصی حمایت کرده و آن را به قدرت می‌رسانند مساله داخلی آن کشور است و سیاست خارجی ما از آن متأثر نمی‌شود. البته در زمان اقتدار حزب عدالت و توسعه در ترکیه رابطه دو جانبه، منطقه‌ای و بین‌المللی دو کشور ایران- ترکیه خیلی خوب بوده و مشکل خاصی در روابط دو طرف وجود ندارد و اراده سیاسی دو کشور بر گسترش همه‌جانبه روابط و رفع موانع استوار است. اکنون که تاحدودی عضویت ترکیه در اتحادیه اروپا منتفی شده و نظر ترکیه به همکاری به سوی چین، روسیه، ایران، آسیای میانه و قفقاز متمایل شده است، انتظار می‌رود در آینده شاهد توسعه بیش از پیش روابط دو جانبه ایران و ترکیه باشیم.

مخالفت کویت با عادی سازی روابط با تل آویو

مشاور دیوان امیر کویت بیانیه منتسب به انجمن تقویت صلح در جوامع مسلمان مبنی بر حمایت از عادی سازی روابط امارات با رژیم اشغالگر را رد کرد. به گزارش فارس، «عبدالله المعنوق» مشاور دیوان امیر کویت با تکذیب بیانیه انجمن تقویت صلح در جوامع مسلمان درخصوص حمایت از عادی سازی روابط امارات با رژیم صهیونیستی گفت در نشست این انجمن هیچ گونه طرح سیاسی درباره مساله فلسطین بررسی نشد. وی گفت که پرداختن به مواضع سیاسی جزء رسالت‌ها و اهداف انجمن نیست. طبق گزارش وبگاه «الخلیج اونلاین»، المعنوق تصریح کرد که در دهمین دور نشست انجمن تقویت صلح در جوامع مسلمان که شنبه گذشته برگزار شد به عنوان عضو هیات امنای این انجمن در این نشست شرکت کرده است. پیش‌تر بیانیه‌ای منتشر شده بود که نشانگر حمایت این انجمن از روابط سیاسی امارات و رژیم صهیونیستی بود.

ادامه آتش سوزی ها در کالیفرنیا

با گذشت ۲۰ روز از آتش سوزی مهیب جنگل های کالیفرنیا، نیروهای آتش نشانی هنوز نتوانسته‌اند این آتش را مهار کنند و تاکنون ۷۷۱ هزار هکتار از این جنگل ها از بین رفته است. به گزارش اپرنا، روزنامه واشنگتن پست جمعه شب نوشت، ادامه آتش سوزی در کالیفرنیا موجب از بین رفتن ۷۷۱ هزار هکتار اراضی از جنگل های این منطقه در یک هفته گذشته و کشته شدن پنج نفر شده است. اداره آتش نشانی کالیفرنیا روز جمعه اعلام کرد: «وقوع آتش سوزی های متعدده به دلیل صاعقه های آسمانی به سرعت در حال گسترش است و با نزدیک شدن به شهرها زندگی ساکنان را تهدید می کند.» با گسترش آتش سوزی تخلیه منازل از روز پنجشنبه آغاز شده است و مقامات محلی از ساکنان کالیفرنیا خواسته‌اند تا با همراه داشتن پوشاک و اقلام ضروری منازل خود را تخلیه کنند.

رزمایش دریایی امارات و یونان در مدیترانه

امارات و یونان قرار است یک رزمایش نظامی دریایی ۱۰ روزه برگزار کنند. به گزارش مهر، القدس العربی گزارش داد امارات این رزمایش نظامی دریایی را با یونان در دریای مدیترانه برگزار خواهد کرد. بر اساس این گزارش، رسانه‌های اماراتی اعلام کردند تعمیق همکاری امارات با مصر و یونان علیه ترکیه است. رسانه‌های ترکیه‌ای خیر دادند چهار جنگنده اماراتی از نوع اف ۱۶ به پایگاه هوایی در یونان رسیده‌اند تا در این رزمایش شرکت کنند. این رسانه‌ها به احتمال برگزاری رزمایش سه‌جانبه مصر، یونان و امارات در دریای اژه و شرق مدیترانه هم اشاره کردند. امارات در ادامه توسعه‌طلبی‌های خود قصد نفوذ در شمال آفریقا و حوزه دریای مدیترانه را دارد.

دیدار الکاظمی و پلوسی

نخست‌وزیر عراق در دیدار با رئیس مجلس نمایندگان آمریکا گفت چشم‌انداز همکاری‌های بغداد-واشنگتن تنها بعد امنیتی و نظامی محدود نمی‌شود. به گزارش مهر به نقل از خبرگزاری رسمی عراق «واع»، مصطفی الکاظمی، نخست‌وزیر عراق دیروز شنبه با نانسی پلوسی، رئیس مجلس نمایندگان آمریکا دیدار کرد. در جریان این دیدار راه‌های توسعه و تعمیق روابط دو جانبه میان عراق و آمریکا در حوزه‌های امنیت، اقتصاد، آموزش، پرورده آوارگان، اقلیت‌ها و همچنین افزایش بهره‌وری نیروهای امنیتی عراق و توانمندی رزمی آنها مورد بحث و بررسی قرار گرفت. نخست‌وزیر عراق در این دیدار گفت: «چشم‌انداز همکاری‌های بغداد-واشنگتن تنها محدود به بعد امنیتی و نظامی نمی‌شود، بلکه روابط دو کشور از این ابعاد فراتر رفته است و بازسازی و آبادانی عراق و همچنین ایجاد شراکت‌های اقتصادی با آمریکا را نیز شامل می‌شود.»